

FAOLIYAT DAVRIDA KASBIY MAXORAT ORTISHINING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI

Turdiyeva Rahbaroy Turg'runovna

Namangan viloyati Namangan tuman

5-sonli maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Maqolada muallif inson hayoti davomida tanlagan kasbini ahamiyati, faoliyati davomida ko'nikmalar malakaga aylanib borishi haqida batafsil yoritib o'tilgan. Bundan tashwari kasb ta'limi va kadrlar tayyorlashda kasbiy psixologiyaning o'rni, ahamiyati, vazifalari tahlil qilingan, ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar jarayonida psixologiyaning kasb tanlashdagi ahamiyati ochib berishga xarakat qilgan.

Kalit so'zlar: kasb, islohotlar, psixologiya, kadrlar tayyorlash, kasbi psixologiya, ta'lim jarayonlari.

Inson hayotda yashar ekan doimo yaxshi yashash, o'zidan yaxshi nom qoldirishga xarakat qiladi. Hozirda o'sib kelayotgan yoshlar o'z qiziqishlaridan kelib chiqib minglab kasblar ichidan o'zlari uchun qiziqarli bo'lgan kasbni tanlab olishlari va o'z hayotlarini mazmunli, yaxshi o'tkazish uchun intiladilar. Chunki kasb bu insonni bezagi, ozuqa manbai hisoblanadi. Ularga bu kasblarni tanlashlarida kasb psixologiyasining o'rni va ahamiyati juda katta. Izlanuvchi yoshlar kasb-hunar va uni egallash hayotlari, kelajaklarini hal qiluvchi omil ekanligini bilib boradilar. Har bir odsmni tanlagan kasbini mustaxkamlash uchun doimiy faoliyat bilan shug'ullanib turmoqligi lozim. U bir vazifani bajarish davomida o'zidagi qobilyati malaka va ko'nikmalarni rivojlantirib boradi. Shulardan kelib chiqib, kasb – bu inson hayoti uchun zarur bo'lgan, jamiyatdagi huquqiy me'yorlarga javob beradigan, insonning kelajagini belgilab beradigan o'ziga xos murakkab jarayon, deb belgilashimiz mumkin. Kasb – bu insonning ma'lum bir ehtiyojlarini va manfaatlarini o'zi tanlagan kasb

faoliyatidagi bilimlari, layoqati, malakalariga xos xususiyatlari orqali namoyon bo‘lishidir. Kasbga xos bo‘lgan jarayonlar, ularni egallash, tanlash inson psixologiyasi bilan bog‘liq. Kasb psixologiyasi aynan shunday murakkab jarayonlarni o‘rganish orqali yoshlarni o‘zlari qiziqqan kasbga yo‘nalish beruvchi fan hisoblanadi. Har bir kasbning o‘ziga xos tomonlari, insonlarni o‘ziga jalb qila oladigan qirralari mavjud bo‘lib, inson bu jarayonlarni kuzatib borib, shu kasbni egallashga intiladi. Bu jarayonlarda inson o‘zining ruhiyati bilan shu kasbga xos bo‘lgan psixologik tomonlarni ham shakllantirib boradi. Yoshlarning kasb tanlashlari maktabdan boshlanadi. Bunga ularni tayyorlab borish zarur bo‘ladi. Buni psixolog olim Anvar Jalolov o‘zining «Kasb qanday tanlanadi» kitobida ko‘rsatib berdi. Bunda yoshlar kasb tanlashlarida ma‘lum bir bosqichlarni bosib o‘tadilar. Xilma-xil va qiziqarli kasblarni tanlashning asosiy maqsadi yaxshi yashash va yaxshi kasbni tanlash hisoblanadi. O‘zi uchun qiziqarli bo‘lgan kasb insonni har doim o‘z ustida ishlashga, uni yaxshiroq bilishga undaydi. Insonda ma‘lum kasb, uni egallashga havas, mayl, orzu, ishtiyoq, hafsala bo‘lmasa, u hech qanday kasbni egallay olmaydi. Insondagi shu jarayonlar odamning o‘z kelajagini to‘g‘ri anglash, tushunishga olib keladi. Unda istak, xohish paydo bo‘ladi. Bular bolada ma‘lum bir maqsadning shakllanishi va bu yo‘lda iroda kuchini sarf qilishga olib keladi. Irodali inson o‘z maqsadi sari intiladi va orzu- havaslariga erishadi. Bunda bolada paydo bo‘luvchi havas atrofdagi insonlarni kuzatish orqali, ularga aytilgan maqtov Ma‘naviy komil insonlar ta‘limtarbiya olish hamda bu ta‘lim va tarbiyaniyanada boyitishlari, amaliyotga tatbiq etalishlari bilan ajralib turadilar. Ta‘limtarbiya insonda ma‘lum bir kasb-hunargaqiziqish, shu kasb orqali o‘z hayotini tuzish, kelajagi uchun zarur bo‘lgan manbalarni vujudga keltirishni shakllantirib boradi. Insoniyat paydo bo‘libdiki, u har doim o‘zini boqish, ehtiyojlarini va manfaatlariniqondirishga harakat qilgan va hozirda ham shu yo‘ldan bormoqda. Inson o‘z ehtiyojlarini eng avvalo, oziq-ovqat, boshpana, kiyim-kechaklarga bo‘lgan ehtiyojlarni qondirishdan boshlagan. Insoniyat hayot faoliyati uchun zarur bo‘lgan ehtiyojlarni qondirish davomida yangi kasblar ham paydo bo‘lib bormoqda. Dunyoda 60 ming , O‘zbekistonda 6 mingdan ziyod kasblar mavjud. Shuni

aytish kerakki, kasb-hunar va uning egalari azaldan xalqimiz tomonidan e'zozlanib kelingan. O'zbekistonda hozirda bilimdon, o'z kasbini yaxshi egallagan, mustaqil fikrlovchi, o'z kasbiga ijodiy yondashuvchi, yuqori malakali, madaniyatli, izlanuvchan, intiluvchan mohir ustalar, kasb egalari ko'proq talab qilinmoqda. Shunga asosan, O'zbekiston Respublikasida mutaxassis kadrlar tayyorlash masalasi dolzarb va katta e'tibor berilayotgan masalalardan biri bo'lib turibdi. Hozirgi kunda O'zbekistonda yoshlarningkasb-hunar egasi bo'lishlari uchun barcha imkoniyatlar yaratib berilgan. Yoshlar bu jamiyatning kelajagi, ularni o'zlari qiziqqan kasblarni egallashi, hayotda o'z o'rinlarini topa olishlari zaruriy jarayon hisoblanadi. Kasb-hunarli bo'lish inson uchun zarur bir ehtiyoj ekanligini buyuk avlodlarimiz o'z asarlarida aytib o'tganlar. Misol uchun, Kaykovus o'zining «Qobusnoma» asarida shunday yozadi: «Bas, agar aqling bo'lsa hunar o'rgang'il, nedinkim hunarsiz aql – boshsiz tan, suratsizbadandekdir... Ey farzand, ogoh bo'лки, hunarsiz kishi hamisha foydasiz bo'lur va hech kishiga naf yetkurmas».Yoshlarning kasb tanlashlari maktabdan boshlanadi. Bunga ularni tayyorlab borish zarur bo'ladi. Buni psixolog olim Anvar Jalolov o'zining «Kasb qanday tanlanadi» kitobida ko'rsatib berdi. Bunda yoshlar kasb tanlashlarida ma'lum bir bosqichlarni bosib o'tadilar. Xilma-xil va qiziqarli kasblarni tanlashning asosiy maqsadi yaxshi yashash va yaxshi kasbni tanlash hisoblanadi. O'zi uchun qiziqarli bo'lgan kasb insonni har doim o'z ustida ishlashga, uni yaxshiroq bilishga undaydi. Insonda ma'lum kasb, uni egallashga havas, mayl, orzu, ishtiyoq, hafsala bo'lmasa, u hech qanday kasbni egallay olmaydi. Insondagi shu jarayonlar odamning o'z kelajagini to'g'ri anglash, tushunishga olib keladi. Unda istak, xohish paydo bo'ladi. Bular bolada ma'lum bir maqsadning shakllanishi va bu yo'lda iroda kuchini sarf qilishga olib keladi. Irodali inson o'z maqsadi sari intiladi va orzu- havaslariga erishadi. Bunda bolada paydo bo'luvchi havas atrofdagi insonlarni kuzatish orqali, ularga aytilgan maqtovzlarni tinglash va ularning mahoratiga qoyil qolish, bu insonlarning bilimdonligi, qo'llaridan ko'plab ishlar kelishini kuzatishi unda shu insonlarga o'xshashga havasni uyg'otadi. Unda orzu, armon, tilak, ishtiyoq va hafsala paydo bo'ladi. Yuqorida tahlil

qilgan fikrlarimiz kasb psixologiyasi bu o'ziga xos murakkab va doimiy inson-kasb o'rtasidagi bo'ladigan munosabatlarni o'rganib boruvchi jarayon ekanligini tasdiqlaydi. Kasb psixologiyasi insonni o'z faoliyati davomida kerak bo'lgan, uni doimo qiziqtirib kelayotgan kasb yo'nalishlariga yo'llab turadi. O'sib kelayotgan yoshlarga maslahatlar berish, ularni kasbga yo'llash, kasblar haqida bilimlar berish, malakalarini oshirishga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish, attestatsiyalash, o'z kasbining ustasi bo'lib yetishishlarida ularga yordam berish kabi ko'plab amaliy ishlarni bajarib boradi. Bulardan tashqari, kasbni insonga qo'yadigan talablari ham borki, kasb psixologiyasi bu masalalar bilan ham keng shug'ullanishi zarur bo'ladi. Bu talablar shular qatoriga kiradi. Barchasiga xulosa qilib shuni aytish kerakki kasb insonni ulug'lashi uchun inson doimo shu kasb faoliyati bilan madhg'ul bo'lmog'i lozim. Shundagina tajribali shaxs bo'lib yetishadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Kaykovus. Qobusnoma. – T.: «Istiqlol», 1994. –26-b.
2. Jalolov A. Kasb qanday tanlanadi. – T., 2010. –62-b.
3. Mahmud Hasaniy. Odob bo'stoni va axloq gulistoni. – T.: «Fan», 2014 y. –20-b.
4. Холйигитова, Н. (2014). Инновацион технологиялар–таълим ва тарбия жараёнларининг сифат ва самарадорлиги омили сифатида.